

FOTO: IEVA MARDEGA

Uguni!

VIESTURS ĶERUS, Latvijas Ornitoloģijas biedrība

Latvijai raksturīgās kūlas dedzināšanas sērgas dēļ esam pieraduši uzskatīt, ka uguns dabā ir nelaime. Mūsdienās tā visbiežāk tiešām ir, jo uguns dabā nokļūst cilvēku bezatbildīgas rīcības dēļ un nes postu gan dabai, gan pašam cilvēkam. Tajā pašā laikā ugnij dabā ir arī būtiska pozitīva loma – ir sugars un biotopi, kas no degšanas iegūst vai pat kļuvuši no tās atkarīgi.

Daba zem tankiem

Viens no biotopiem, kam nepieciešama degšana, ir virsājs. Bez tādas vai citādas apsaimniekošanas virsājs kļūst par mežu. Virsāju aizaugšanu var aizkavēt, tos plaujot vai ganot virsājos lopus. Tomēr kaut vai tas, ka degšana veicina viršu sēklu dīgšanu, liecina, ka uguns ir dabiskais traucējums, kas nodrošina virsāju pastāvēšanu.

Skaidrs apliecinājums iepriekš aprakstītai virsāju atkarībai no traucējumiem ir tas, ka Latvijas lielākais virsājs atrodas Ādažu militārajā poligonā. Jau vairāk nekā astoņdesmit gadu šeit trenējas karavīri – brauc militārā tehnika, sprāgst lādiņi un laiku pa laikam kaut kas aizdegas. Tieši ilgstošās militārās aktivitātes ir lāvušas šeit pastāvēt virsājam un ar to saistītajām augu un dzīvnieku sugām.

Pasi virsāji (patiesibā "virsāji" apzīmē vairākus biotopus, tāpēc šeit lietoju daudzskaitli, bet ar virsāju klasifikāciju lasītāju neapgrūtinu) ir Eiropas Savienībā īpaši aizsargājami biotopi un

Kontrolētā dedzināšana virsāja biotopu atjaunošanai Ādažu poligonā LIFE+ projekta "Putni Ādažos" ietvaros (arī turpmākie attēli). Kontrolēt – tas tiešām nozīmē kontroli pār uguni, kas tiek īstenota gan ar t.s. ierobežojošo mineralizēto joslu palīdzību, gan to dara cilvēki (attēlā nav redzami ugunsdzēsēji, kas bija klātu visu norišu laikā).

virkne ar tiem saistīto sugu tāpat. Tāpēc, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā, Ādažu poligona lielākā daļa kļuva par aizsargājamo ainavu apvidu "Ādaži". Kas attiecas uz putniem, tad Ādažu poligona virsājos barību meklē gan manā sirdij tuvais pupukis, gan reti sastopamā stepes čipste, gan vēl daudz retāk sastopamā zaļā vārna. Aizsargājamo ainavu apvidus "Ādaži" ir arī viena no piecām labākajām rubeņu ligzdošanas vietām Latvijā. Jaunākās aplēses liecina, ka "Ādažos" kopumā riesto 35–65 rubeņu gaili.

Diemžēl pēc Padomju armijas aiziešanas militārā mācību intensitātē poligonā mazinājās (tagad gan jau atkal iet uz labo pusī). Savukārt nelielie ugunsgrēki, kas poligonā laiku pa laikam izceļas, tiek ātri apslāpēti. Tādēļ, lai novērstu draudus dabas vērtībām, kuru dēļ poligons kļuva par īpaši aizsargājamu dabas teritoriju, dabas aizsardzības speciālistu pamudināta, Aizsardzības ministrijas pakļautībā esošā Aizsardzības īpašumu valsts aģentūra (šobrīd – Valsts aizsardzības militā-

MMD DABAS UN IZGLĪTOJOŠO
SADAĻU LĪDZFINANSĒ

Latvijas
vides
aizsardzības
fonds

ro objektu un iepirkumu centrs (VAMOIC) 2008. gadā uzsāka nelielu revolūciju – veica kontrolēto dedzināšanu.

Sogad presē skaļi izskanēja plāni veikt kontrolēto dedzināšanu Gaujas Nacionālā parka mežos. Lai gan bez preses līdzdalības, arī pirms dedzināšanas uzsākšanas Ādažos diskusijas bija smagas. Varbūt pat vēl smagākas nekā GNP gadījumā, jo šāda aktivitāte tolaik būtībā bija nelikumīga. Ilgu un grūtu sarunu rezultātā kontrolēta dedzināšana tika iekļauta biotopu apsaimniekošanas atļauto pasākumu sarakstā.

Kad vienošanās bija panākta, dažs labs no tiem, kas sākumā bija kēruši pie galvas un aicinājuši apdomāties, paši ar interesi piedalījās dedzināšanas procesā. Galu galā dedzināšana līdz ar ciem apsaimniekošanas pasākumiem ļāva atjaunot rubeniem, stepes cipstēm un ciemā putnu sugām nepieciešamās klajās platības, kas jau bija sākušas aizaugt ar kokiem.

Mednieki un slavenā irbe

Virsāju kontrolēta dedzināšana gan bija revolūcija tikai Latvijā. Daudzviet citur Eiropā virsāji militārās dabas aizsardzības teritorijās šādi tiek uzturēti jau sen. Kontrolētās dedzināšanas tradīcija gan nav attiecīma tikai uz militārajiem poligoniem. Vairāk nekā 200 gadi senas saknes tai ir Lielbritānijā.

Šai zemē ar kontrolēto dedzināšanu nodarbojas lopkopji un mednieki (precīzāk – nevis paši mednieki, bet "geimkiperi" (*game-keepers*), ko latviski varētu tulkot kā "medību saimniecības pārzini"). Pirmie rūpējas par ganībām aitām un liellopiem, bet otrs – par slaveno (vismaz daļa MMD lasītāju šo putnu noteikti būs redzējuši uz visķija "The Famous Grouse" – "Slavenā irbe" – etiketes) Skotijas baltirbi. Skotijas baltirbe (*Lagopus lagopus scotica*) ir vien Brītu salās sastopama baltirbes pasuga (*Lagopus lagopus*), kas savulaik dzīvoja arī Latvijas purvos, bet ko jau vairāk nekā 10 gadiņi Latvijā neviens nav redzējis.

Lasītājiem droši vien labāk nekā man ziņāms, ka Skotijas baltirbe Lielbritānijā ir ļoti populārs medījums. Tomēr Skotijas baltirbu populācija sarūk, un mani britu koleģi šo sugu ievietojuši "Dzintarkrāsas sarakstā", kas ir pa vidu starp "Sarkano sarakstu" (stipri apdraudētas sugas) un "Zaļo sarakstu" (sugas, ar kurām viss kārtībā).

Es gribētu teikt, ka Skotijas baltirbe ir izcils piemērs tam, kā dabas aizsardzības un mednieku organizācijas sadarbojas sugas saglabāšanas labā, tomēr arī šeit neiztiekt bez asām domstarpībām – galvenokārt tāpēc, ka baltirbes aizsardzības vārdā medību platību apsaimniekotāji grib iznīdēt plēsīgos putnus. Tomēr galvenais baltirbu skaita lejupslīdes

Pēc degšanas.

iemēsls ir nevis to dabiskie ienaīdnieki, bet virsāju platību samazināšanās, un šīs samazināšanas izpausmes var būt pilnīgi pretējas – daļa virsāju tiek pārgārtīti un kļūst par zālājiem, bet citi – aizaug ar kokiem.

Tas, kas palīdz noturēt virsājus vēlamajā stāvoklī starp abām galējibām, ir uguns. Pa-reiza dedzināšana (ne ligzdošanas sezona, nelielās platībās) nodrošina baltirbēm nepieciešamo virsāju mozaiku – putni barojas ar jaunajiem viršiem, bet vecos izmanto kā paslēptuvēs. Tas, ka tieši mednieku interese palīdz nodrošināt Skotijas baltirbēm nepieciešamos virsājus, redzams kaut vai pēc tā, ka laikā no 20. gs. 40. līdz 80. gadiem lielākie

DEER TROPHY FARM - UNGĀRIJA

4. ragi
9,5 kg
217,16 CIC punkti
Dzīvnieka svars: 301 kg

3. ragi
6,68 kg
198,96 CIC punkti

Audzētavas staltbriežu pārdošana: bulli, govis, telji
Ģenētiskā izcelesme: Ungārija, Austrumeiropa un Jaunzēlande
Ganāmpulks: brīvs no tuberkulozes

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007-2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki térségekbe beruházó Európa

Virši atjaunojas.

FOTO: Ieva Mārdega

Veselīgs virsāja biotops.

virsāju platību zudumi bija teritorijās, kur baltirbju medības vairs nenotika.

Lielbritānijas dabas aizsardzības speciālisti vērtējuši uz īrbēm orientētas virsāju apsaimniekošanas ietekmi uz citām sugām. Noskaidrots, ka arī dzeltenos tārtiņus, kuitalas un kīvites pozitīvi ietekmē īrbju dēļ notiekošā virsāju kontrolētā dedzināšana. Iespējams, arī rubenim šāda apsaimniekošanas prakse nāk par labu, taču šajā gadījumā dedzināšanai ir iespējamas arī negatīvas sekas.

Uguns divējādā daba

Jā, degšanai ir arī negatīvās sekas. Viens no aspektiem, kas visvairāk uztrauc manus kolēgus Lielbritānijā, ir tas, ka dedzināšana tiek veikta arī purvos, kur tā nav nepieciešama, bet gluži pretēji – degradē biotopu, turklāt radot

nevēlamas CO₂ emisijas. Atgriežoties Latvijā, Ādažu poligonā, jāpiebilst, ka arī tajā esošais Rampas purvs savulaik cietis ne tikai no nosusināšanas, bet arī no kūdras slāņa izdegšanas.

Tomēr Latvijā veiktie pētījumi purvmalu mežu ugunsgrēku vietās rāda drīzāk pozitīvu, nekā negatīvu ietekmi uz dzīvo dabu. Piemēram, arī medju dzīvotnes kvalitāti ugunsgrēki uzlabo, gan samazinot zemsedzes aizaugumu, gan veicinot barības augu (spilvju) saaugšanu.

Lasītājam varētu būt tapis skaidrs, ka ugu-

nij ir divējāda daba.

- Uguns nav ļaunums, kam dabā nav vietas!
- Pasaulē, kurā neatļaujam plosities nekontrolētiem ugunsgrēkiem, mums pašiem jākļūst par "mazajiem dieviņiem", kas izlems, kur un kad būs degt. Tam ir jābūt izsvērtam un atbildīgam lēmumam (ne velti to sauc par kontrolēto dedzināšanu!), nevis pērnajā kūlā iesviestam sērkocīnam. Un vienlaikus jāaptur prātā, ka pārliekas bailes no uguns var apdraudēt mūsu dabas vērtību pastāvēšanu.

"Ādažu" virsāji ir viena no piecām labākajām rubeņu ligzdošanas vietām Latvijā.

FOTO: ANDRIS EGLĪTIS

MMD OKTOBRIS 2014